

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Леськів Марії Євгенівни
«Принципи концептуалізації поняття “людина політична”
в сучасній політичній науці», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Дослідження проблеми співвідношення людини і політики є надзвичайно важливими для країн, що перебувають у процесі суспільних трансформацій, оскільки від нього значною мірою залежать особливості здійснення влади, реалізація потенційних можливостей суб'єктів політики, ефективність системи управління державою і суспільством. Від характеру зазначеного співвідношення залежать політичний режим, можливості й наслідки процесу модернізації країни, рівень соціального й економічного добробуту. Відтак особливого значення набуває необхідність всебічної оцінки й поглибленого осмислення у вітчизняній політології поняття «людина політична». І можна погодитись із дисертанткою, яка зазначає, що трансформаційний потенціал сутнісного визначення сучасної людини політичної як наукового поняття «впливає з глобалізаційних, інформаційних і технологічних змін, що розмивають структуру суспільства й політики», а також із тим, що «поняття «людина політична» потенційно перспективне в контексті політичного дискурсу».

Оцінюючи дисертаційне дослідження М. Є. Леськів, насамперед слід відзначити досить вдалий вибір методологічного інструментарію, що дозволив забезпечити цілісність, міжгалузевий характер і логічний виклад матеріалу. Використання потенціалу загальнонаукових методів, а також вдале поєднання переваг політико-антропологічного, політико-психологічного підходів та здобутків політичної соціології і теорії раціонального вибору дозволило авторці виявити сутнісні елементи взаємодії людини і політики, сформувати власний комплексний підхід до розуміння принципів концептуалізації поняття «людина політична», детермінованих поряд з біологічною основою людини

соціальними чинниками, що засвідчують закономірні ознаки та зазнають неповторних трансформацій залежно від розвитку певного суспільного організму в конкретно-історичній ситуації.

Заслуговує на увагу авторське визначення та супутнє осмислення поняття «людина політична», що враховує важливі ознаки постмодерного буття, такі як фрагментація соціокультурної дійсності, перехід від колективного до індивідуалізованого світорозуміння, залежність політичного буття від соціальної поведінки й відповідальності суб'єктів політики. Дисертантка суттєво уточнює у змісті роботи визначення поняття «людина політична» й репрезентує його як особливу форму самоусвідомлення індивіда, як джерело перетворень, як динамічне явище, залежне не лише від якісних змін у політиці, а й від соціально-економічного та культурно-історичного контекстів.

Суттєвим прирощенням знань про людину і політику є розгляд поняття «людина політична» відповідно до визначених дослідницею етапів розвитку політичної думки й сучасної політичної науки. Йдеться про докласичний період, який визначає духовність і моральність, християнський універсалізм; класичний період з домінуванням у його рамках антропоцентризму й розуму; некласичний період, що утверджує дихотомію знеосіблення та його виправдання; постнекласичний період, що продукує водночас активність і невизначеність.

У роботі подаються характерні ознаки та авторське тлумачення як відомих, так і менш відомих концепцій співвідношення людини і політики. Досить вагомим є, зокрема, осмислення ролі для людини політичної таких сутнісних характеристик як політична ідеологія, політична міфологія, руйнування усталених природних і соціальних зв'язків, тотальність політики, знеосіблення людини, конфлікт матеріального і постматеріального начал, мотивація політичної участі та наслідки політичного відчуження.

У дисертації набули подальшого розвитку такі важливі для розвитку політичної науки типологічні означення як «людина промовиста», «ідеальний

громадянин», «правова особистість», «людина віруюча», «людина виробнича», «людина мисляча», «масова людина», «тоталітарна людина», «нова людина», «одновимірна людина», «людина діюча», «людина-виборець», «homo economicus», «homo reciprocans», «людина знаюча», «homo sacer», «людина дезінтегрована», «людина-телеглядач», «е-людина» та ін.

У висновках авторка привертає увагу до цілого ряду теоретично та практично значимих питань, таких як: визначення ключових теорій, в яких відображена концептуалізація поняття «людина політична» та систематизація його сучасних досліджень у політичній науці; характеристика основних етапів еволюції людини в рамках політичного життя та в умовах поступового вдосконалення суспільно-політичних відносин; встановлення динамічного характеру взаємодії людини і політики, його залежності від соціально-політичного контексту та поліваріантного змісту; з'ясування теоретико-методологічних параметрів застосування міждисциплінарного підходу до аналізу досліджуваної проблеми з окресленням основних теорій та наукових напрямів, поєднання яких дозволяє виявити сутнісні характеристики політичного буття людини; обґрунтування залежності політики від родових особливостей людини (біологічних, соціальних, культурних й духовних), а також зворотного впливу політики й політичного на особистість; виявлення широкого та вузького підходів до розуміння людини політичної: як соціокультурного феномена та як суб'єкта політики, індивідуальна участь якого у колективних процесах спрямована на формування влади й творення політичного буття; диференційоване осмислення поняття «людина політична» через характеристику супутніх понять, що становлять дискурсивне поле з'ясування взаємодії людини і політики. Зокрема, йдеться про такі поняття як «громадянин», «політичний суб'єкт», «політичний актор».

Наукові здобутки дисертації не викликають сумніву. Вони є глибоко обґрунтованими, відзначаються новизною та засвідчують цінність дослідження для сучасної політико-правової теорії і практичної діяльності, що стосується, зокрема, політичної модернізації держави й суспільства в сучасній

Україні. Дисертація має важливе значення для розвитку політичної науки й системи політичної та правової освіти в Україні. Опубліковані наукові праці досить повно відображають найважливіші результати та сутнісні наукові положення. Дослідження отримало належну апробацію у формі доповідей автора на наукових конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів. Дисертація є невід'ємною складовою науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії політичної науки філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Структура роботи є логічною, її зміст не викликає заперечень та відповідає меті, завданням і висновкам. Результати авторського дослідження можуть бути використані у подальших теоретичних дослідженнях проблематики, пов'язаної з удосконаленням теоретичних підвалин вітчизняної політичної науки та розбудовою української державності. Наукові розробки автора також допоможуть у підготовці наукових праць, навчальних посібників і спецкурсів із політичної науки. Спрямованість дисертації є гуманістичною й такою, що орієнтує на зближення ціннісних установок й орієнтирів усіх суб'єктів політичного життя суспільства.

Відзначаючи досить високий рівень теоретико-методологічної та історико-політологічної розробки теми дослідження, вважаємо за доцільне висловити ряд зауважень авторці дисертаційної роботи.

1. У дисертації запропоновано авторське визначення сучасної «людини політичної» як «свідомого і активного діяча фрагментованої соціо-культурної дійсності, котрий творить політику, виходячи з індивідуального світорозуміння й потреб, дотримуючись загальноприйнятих принципів поведінки й соціальної відповідальності». У цьому визначенні є кілька важливих ознак, які вдалося зафіксувати дисертантці, що й було відзначено вище в нашому відгуку. Однак із цієї дефініції «випали» чинники, що спотворюють політичну дійсність і продукують популізм, стихійний протест без чітко вмотивованих вимог, абсентеїзм, егоїстичні інтереси, корупцію та інші подібні явища. Уточнюючи зміст досліджуваного поняття, авторка,

безумовно, звертає увагу на зазначені прояви політичного буття. Однак формулювання власної дефініції – справа досить відповідальна, про що не можна забувати.

2. Авторка у своїй роботі досить цікаво визначає та характеризує різні іпостасі людини політичної. Однак чомусь при цьому оминає таку важливу ознаку людського політичного буття, що виразно постає в суспільстві Постмодерну, як «*homo ludens*» (людина, що грає). Ця ознака є важливою не тільки тому, що на неї увагу звернув Йоган Гейзінга як на одну з підвалин розвитку людської цивілізації і культури окремо взятого суспільства, а й тому, що сьогодні вона виявляє себе як наслідок стомленої культури, як небезпечне явище, що не дає продуктивних результатів. Зокрема, ми маємо можливість прослідкувати його й у нас в Україні, де з'являються і зникають безліч нікому не потрібних партій, персонажів, що потрапляють із в'язниці на Олімп, а потім знову з Олімпу до в'язниці, де виникають спонтанні акції громадських рухів, й де відомий політик з вилами, успішний гравець у лотерею, здатен еволюціонувати від незламного борця до незмінного персонажа Вечірнього кварталу. Головна мета ігор у політиці – імітація діяльності, намагання замаскувати справжні цілі та засоби їхнього досягнення. Звідси – змови, закулісні домовленості, обманні маневри, приховані задуми, таємні переговори та ін. При цьому прослідковується своєрідна закономірність: чим дрібнішою є політика, тим більше в ній дрібних ігор, тим більше вони пов'язані з особистими симпатіями чи антипатіями, різноманітними симуляціями, інтригами, амбіціями. Отже, можна вважати, що на зміну реальному життю прийшло уявне, в тому числі уявний конституціоналізм та уявний парламентаризм (не повноцінне політичне життя, а «тіпа життя» – слідує новітньому молодіжному жаргонові). А це значить, що дисертантка повинна була привернути увагу й до названого явища.

3. У різних структурних підрозділах дисертаційного дослідження можна віднайти чимало не лише теоретично значимих, а й практично орієнтованих ідей, думок, підходів, важливих для реалізації сучасного образу людини

політичної. Однак авторка не зуміла їх належним чином згрупувати та подати як пропозиції, вагомі для вдосконалення політичних відносин, політичної поведінки суб'єктів політики, підвищення рівня політичної компетентності. Уважне ознайомлення з дисертацією засвідчує, що з її різних фрагментів навіть постає своєрідна умоглядна модель сучасних політичних відносин, політичної діяльності й політичної поведінки. Відтак авторка у подальших дослідженнях співвідношення людини і політики мусить звернути на це особливу увагу.

4. Присутнє в назві роботи словосполучення «принципи концептуалізації поняття “людина політична”» не знайшло належного розгорнутого тлумачення у формулюванні наукової новизни та не віднесено до ключових слів (хоча там знайшлося місце для таких другорядних інструментальних термінів, як, скажімо, «дія» та «функція»).

5. У роботі досить широко використовуються наукові підходи західних вчених і недостатньо враховані здобутки вітчизняних дослідників, які підготували досить ґрунтовні праці, важливі для з'ясування досліджуваної проблеми. Йдеться, зокрема, про дослідження докторів політичних наук Ірини Алексеєнко «Місце і роль особистості в політичній системі сучасного суспільства» (1999); Ігоря Воронова «Людина і політика: У пошуках гуманістичної альтернативи» (2003); Валентина Северинюка «Політична поведінка: проблеми теорії та методології» (2009); Миколи Головатого «Людина і політика» (2012).

Втім, висловлені зауваження не применшують цінності дослідження та не спростовують високий рівень дисертаційної роботи. Вони лиш покликані слугувати автору своєрідним орієнтиром для загального вдосконалення й поглиблення окремих положень досліджуваної проблеми.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих наукових праць дає підстави зробити наступний висновок: дисертація Леськів Марії Євгенівни «Принципи концептуалізації поняття “людина політична” в сучасній політичній науці» оформлена відповідно до державного стандарту й

відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертаційних робіт. Представлений автореферат відображає зміст роботи, розбіжностей між текстом дисертації та його положеннями немає. За актуальністю, структурою, повнотою викладу матеріалу, аргументацією основних положень, новизною отриманих результатів дослідження відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук,
професор, провідний науковий співробітник
відділу правових проблем політології
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

В. П. Горбатенко

